

CÔNG TÁC SƯ TẦM HIỆN VẬT CỦA ĐỒNG BÀO DÂN TỘC THIỂU SỐ Ở BẢO TÀNG TỔNG HỢP QUẢNG BÌNH

HOÀNG TRỌNG THỦY

Bảo tàng Tổng hợp tỉnh Quảng Bình

Quảng Bình là một tỉnh đa tộc người, ngoài người Việt, bao gồm cả nhóm người Nguồn, chiếm hơn 97% dân số, phân bố ở các vùng đồng bằng, vùng ven biển, trung du và miền núi, còn các dân tộc thiểu số cư trú ở vùng miền núi, chiếm khoảng 2,3% dân số toàn tỉnh. Các dân tộc thiểu số ở Quảng Bình bao gồm: Dân tộc Bru - Vân Kiều với các nhóm Vân Kiều, Tri, Khùa, Ma Coong và dân tộc Chứt có các nhóm Sách, Mày, Rục, Arem, Mã Liềng...

Cộng đồng các dân tộc thiểu số ở Quảng Bình từ lâu đã diễn ra quá trình đan xen văn hóa, giao lưu, học hỏi, vay mượn giữa các tộc người thiểu số với nhau, giữa các tộc người thiểu số với người Kinh và cả quan hệ xuyên quốc gia với các dân tộc của nước bạn Lào ở hầu hết các hình thức sinh hoạt trong đời sống: Từ hoạt động sản xuất, ăn, mặc, ở, phương tiện vận chuyển, quan hệ xã hội đến cưới xin, ma chay, thờ cúng, lễ tết, lịch, văn nghệ... Ngoài những đặc điểm về địa hình, khí hậu, kinh tế, trình độ sản xuất... thì đặc trưng văn hóa trên đây sẽ phản ánh và tác động đến đặc điểm và chất lượng hiện vật của các dân tộc thiểu số mà Bảo tàng Tổng hợp Quảng Bình sưu tầm được.

Tính đến năm 2018, Bảo tàng Tổng hợp Quảng Bình đã có gần 16.000 tư liệu, hiện vật, ảnh; trong đó số lượng hiện vật của đồng bào các dân tộc thiểu số tuy chiếm số lượng không nhiều nhưng đã phản ánh sinh động, đầy đủ về lịch sử, văn hóa, đời sống lao động sản xuất và tinh thần cách mạng anh dũng từ ngày họ được

định danh đến nay. Có thể nhóm lại thành 3 bộ sưu tập chính như sau:

Thứ nhất, sưu tập nhạc cụ truyền thống gồm: Cồng chiêng, sáo, khèn bè, đàn ta-lư, đàn tính từng, thanh la,...

Thứ hai, sưu tập đồ mây tre đan truyền thống gồm: Chiếc gùi lớn, chiếc gùi nhỏ, mẹt dùng để sàng sảy như mẹt, sàng của người Kinh, trúm đơm lươn, chiếc tít để đựng cơm, xôi, thức ăn khi đồng bào đi làm xa nhà nghỉ lại trên nường; để bày biện thức ăn thì có chiếc mâm tre...

Thứ ba, sưu tập trang phục, trang sức truyền thống như: Áo, váy của nam và nữ, khuyên tai, vòng tay mã não, vòng tay kim loại, vòng mã não đeo cổ của nữ, vòng bạc đeo cổ của nam,...

Để có được một số lượng các hiện vật của đồng bào dân tộc thiểu số, do kinh phí hoạt động còn hạn chế, nên trong những năm qua, Bảo tàng Tổng hợp Quảng Bình rất khó khăn trong công tác sưu tầm hiện vật, đặc biệt là hiện vật của đồng bào thiểu số, nhưng cán bộ phòng Nghiệp vụ đã không quản ngại khó khăn, với tinh thần nhiệt huyết đã lặn lội đến những vùng xa xôi hẻo lánh để sưu tầm hiện vật.

Để sưu tầm được hiện vật của đồng bào các dân tộc thiểu số trên địa bàn tỉnh, trước mỗi chuyến đi, cán bộ đi sưu tầm hiện vật phải tìm hiểu thật kỹ lịch sử, văn hóa của vùng đất cũng như của chính dân tộc thiểu số mà đoàn sưu tầm sẽ đến làm việc. Vạch sẵn một bản kế hoạch sưu tầm thật chi tiết để có thể tiếp cận

Vòng cườm (vòng mã não) của người phụ nữ Vân Kiều

Ảnh: T.T

các đối tượng mà đoàn công tác sẽ gặp và khai thác thông tin về hiện vật, những bản làng, gia đình nào có thể có hiện vật, cũng như có khả năng được họ hiến tặng hiện vật là ưu tiên hàng đầu trước mỗi chuyến sưu tầm. Dựa vào những đặc điểm tộc người, địa bàn sinh sống, cán bộ sưu tầm sẽ nắm bắt thông tin và hình dung ra được các hiện vật cũng như xác định đúng giá trị, ý nghĩa của hiện vật sẽ sưu tầm về. Ngoài ra, để sưu tầm được các hiện vật như dụng cụ hành lễ trong một số lễ hội văn hóa truyền thống của đồng bào hay đồ thờ cúng trong gia đình, có khi đồng bào nhất quyết không nhượng lại. Và để giữ gìn và phát huy vốn cổ của họ bằng những hiện vật gốc thì cán bộ bảo tàng phải nhờ cậy đồng bào, những nghệ nhân sẽ trực tiếp làm mới hiện vật một cách y nguyên, thậm chí để mang về trưng bày trong

bảo tàng. Có nhiều hiện vật của đồng bào các dân tộc thiểu số ở Quảng Bình liên quan đến đời sống tâm linh, sử dụng trong các nghi lễ như: Lễ lập lỗ, lễ mở cửa rừng, lễ hội đập trống..., đã được sưu tầm về theo hình thức làm mới như thế.

Với phương châm “cùng ăn, cùng ở”, cán bộ sưu tầm của Bảo tàng Tổng hợp Quảng Bình thường đi bằng phương tiện xe khách hoặc đôi khi đi xe gắn máy cá nhân, đồ đầy xăng và hành trang một chiếc ba lô với những vật dụng thiết yếu là đủ để bắt đầu cho một chuyến đi công tác dài ngày đến với vùng đồng bào dân tộc thiểu số, nơi có thể sưu tầm nhiều hiện vật văn hóa. Mọi việc, từ ăn ở, sinh hoạt đều nhờ chính quyền sở tại, bộ đội biên phòng, hay cán bộ văn hóa xã và sự đùm bọc, giúp đỡ của các già làng, trưởng bản trong suốt quá trình về điền dã, khảo

sát để sưu tầm hiện vật. Và cứ sau một chuyến đi như thế, cán bộ sưu tầm đã mang về đủ thứ vật dùng liên quan đến đời sống sinh hoạt văn hóa và kinh tế nương rẫy của đồng bào thiểu số để làm hiện vật trưng bày.

May mắn nhất của cán bộ bảo tàng trong những đợt đi sưu tầm hiện vật của đồng bào các dân tộc thiểu số đó là được chính những người dân bản địa am hiểu địa bàn nhất dẫn đường, đưa đến nơi, về đến chốn. Người dẫn đường này lúc cần sẽ sử dụng ngôn ngữ của đồng bào các dân tộc thiểu số để thưa chuyện và giải thích công việc sưu tầm hiện vật bảo tàng cho đồng bào hiểu, qua đó mới bắt chuyện được với đồng bào và thuyết phục họ hiến tặng lại hiện vật.

Vấn biết công tác sưu tầm hiện vật các dân tộc thiểu số là khó khăn, vất vả nhưng Bảo tàng Tổng hợp Quảng Bình trong những năm qua luôn chú trọng, đẩy mạnh công tác sưu tầm nhằm bổ sung cho các nội dung chuyên sâu theo chuyên đề của từng dân tộc, xác định đây là hoạt động thường xuyên, liên tục, không bao giờ ngừng, quyết định đến sự tồn tại và phát triển của bảo tàng.

Tuy nhiên, do điều kiện khách quan và chủ quan mang lại, nhất là kinh phí dành cho hoạt động bảo tàng còn khiêm tốn, do đó, công tác nghiên cứu, sưu tầm hiện vật đồng bào dân tộc thiểu số nói riêng, sưu tầm hiện vật bảo tàng nói chung của Bảo tàng Tổng hợp Quảng Bình có phần khó khăn. Mặt khác, hiện vật dân tộc học ngày càng ít dần, cùng với xu hướng giao lưu tiếp biến văn hóa với người Việt và các dân tộc sống cộng cư nên có sự trao đổi, mua bán qua hoạt động du lịch và sự chủ động thay mới của chủ nhân. Vì vậy, nguy cơ các dân tộc thiểu số trong tỉnh có xu hướng phai nhạt dần bản sắc dân tộc, không còn lưu giữ những hiện vật có giá trị về văn hóa truyền thống của dân tộc

mình, sẽ là điều khó khăn cho công tác sưu tầm trong thời kỳ hiện nay.

Có thể nói, từ khi thành lập đến nay Bảo tàng Tổng hợp Quảng Bình đã cho thấy được hướng đi đúng trong phương pháp và biện pháp tiếp cận để sưu tầm hiện vật. Điều đó thể hiện ở số lượng, chất lượng của hiện vật và nội dung của các bộ sưu tập mà Bảo tàng Tổng hợp Quảng Bình đã sở hữu. Công tác nghiên cứu sưu tầm của bảo tàng đã và đang làm tốt vai trò, nhiệm vụ của mình góp phần thúc đẩy bảo tàng không ngừng lớn mạnh, khẳng định được vị thế của một bảo tàng tổng hợp trong thời kỳ hội nhập đổi mới, đồng thời thường xuyên bổ sung cho kho cơ sở và xây dựng những bộ sưu tập hiện vật, nhằm nâng cao chất lượng nội dung trưng bày bảo tàng sau này.

Nhìn lại chặng đường hình thành và phát triển của Bảo tàng Tổng hợp Quảng Bình, cũng là chặng đường gắn liền với nỗ lực của các thế hệ cán bộ, đội ngũ những người tâm huyết làm công tác nghiên cứu sưu tầm nói chung, những cán bộ sưu tầm hiện vật dân tộc thiểu số ở bảo tàng nói riêng, cũng không nhớ hết mình đã thực hiện bao nhiêu chuyến điền dã để có được một một số bộ sưu tập có giá trị về văn hóa tộc người thiểu số miền núi Quảng Bình. Vẫn còn nhiều việc phía trước phải làm, trong đó có việc sưu tầm hiện vật của vùng đồng bào dân tộc thiểu số miền núi Quảng Bình. Những chuyến đi công tác về miền núi còn nhiều khó khăn, hiện vật dân tộc thiểu số không còn nhiều, vì vậy nếu không lưu giữ và bảo tồn thì nguy cơ mai một là khó tránh khỏi. Với kinh nghiệm nghề nghiệp, cộng với tình yêu quê hương, đất nước, cán bộ Bảo tàng Tổng hợp Quảng Bình sẽ không quản ngại khó khăn để hoàn thành tốt nhiệm vụ của mình, luôn xứng đáng với trọng trách mà ngành Văn hóa tỉnh nhà giao phó ■